

TEMIDA  
Decembar 2013, str. 5-25  
ISSN: 1450-6637  
DOI: 10.2298/TEM1304005S  
Originalni naučni rad

# Kada žrtva postane nasilnik – nasilna viktimizacija u detinjstvu, nasilno kriminalno ponašanje u odraslom dobu<sup>1</sup>

LJILJANA STEVKOVIĆ\*

**N**eposredna i posredna rana nasilna viktimizacija u porodičnom okruženju su u brojnim međunarodnim istraživanjima identifikovane kao faktor rizika za nasilno kriminalno ponašanje deteta žrtve u odraslom dobu. Istraživanja nasilne viktimizacije dece u Srbiji su retkost, i većinom su usmerena na utvrđivanje rasprostranjenosti, osnovnih karakteristika ili neposrednih fizičkih, psiholoških i bihejvioralnih posledica viktimizacija. Empirijska istraživanja kriminoloških posledica rane nasilne viktimizacije u odraslom dobu su izuzetak u srpskoj nauci. Cilj rada je predstavljanje dela rezultata istraživanja uticaja rane nasilne viktimizacije na nasilni kriminalitet odraslih muškaraca i žena. Nakon uvoda, dat je kratak pregled svetskih istraživanja koja govore u prilog vezi između iskustva rane nasilne viktimizacije i kasnijeg nasilničkog ponašanja. U nastavku su prikazani rezultati istraživanja koje je realizovala autorka. Rezultati pokazuju mogućnost predikcije nasilnog kriminalnog ponašanja u odraslom dobu na osnovu indikatora neposredne i posredne viktimizacije u detinjstvu.

**Ključne reči:** deca, odrasli, nasilna viktimizacija, žrtva, porodica, nasilno kriminalno ponašanje

---

<sup>1</sup> Tekst je nastao kao rezultat rada autorke na projektu *Razvoj metodologije evidentiranja kriminaliteta kao osnova kreiranja efikasnih mera za njegovo suzbijanje i prevenciju*, br. 179044. Projekat implementira Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, a finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. Rukovoditeljka projekta je prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović.

\* Mr Ljiljana Stevković je istraživačica-pripravnica u Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, demonstratorica na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu i istraživačica-volonterka u Viktimološkom društvu Srbije.  
E-mail: stevkoviclj@gmail.com

## Uvod

Iskustvo nasilne viktimizacije u detinjstvu može imati za posledicu probleme sa fizičkim i psihičkim zdravljem i socijalnim funkcionisanjem koji se manifestuju kako neposredno nakon nasilnih incidenata, tako i u kasnijim periodima života. Međutim, iskustvo viktimizacije može biti i značajan faktor kriminalizacije viktimiziranog deteta u odraslom dobu, sa manifestacijama nasilnog kriminalnog ponašanja kako u sekundarnoj porodici, tako i na različitim nivoima vanporodičnih interpersonalnih odnosa. Problemu porodičnog nasilja nad decom u našoj stručnoj javnosti pristupano je uglavnom sa aspekta proučavanja osnovnih etioloških i fenomenoloških karakteristika, kao i posledica koje ovakva iskustva ostavljaju na fizičko i mentalno zdravlje deteta, kao i njegovo neposredno delinkventno ponašanje (Banjanin-Đuričić, 1998; Mršević, 1998; Žegarac, 2004; Hanak i dr, 2013). Brojna svetska istraživanja u poslednje četiri decenije problemu viktimizacije dece pristupaju i sa aspekta dalekosežnih kriminoloških posledica potvrđujući da neposredna i posredna porodična nasilna viktimizacija u detinjstvu nose rizik daljeg reprodukovanja nasilnog modela ponašanja. Empirijske potvrde mogućnosti predikcije nasilnog kriminalnog ponašanja u odraslom dobu na osnovu iskustava viktimizacije porodičnim nasiljem u detinjstvu predstavljaju pravu retkost u Srbiji.

Polazeći od toga, cilj ovog rada je da se predstavi deo rezultata istraživanja povezanosti preživljenih iskustava nasilne viktimizacije u detinjstvu i kasnijeg nasilnog kriminalnog ponašanja odraslih muškaraca i žena. Pri tome, najpre će biti dat prikaz rezultata najvažnijih svetskih istraživanja koja potvrđuju povezanost između nasilne viktimizacije u detinjstvu i nasilne kriminalizacije u odraslom dobu. U nastavku rada, nakon osvrta na osnovne metodološke karakteristike istraživanja, dat je prikaz rezultata istraživanja uticaja neposredne i posredne porodične viktimizacije na nasilno kriminalno ponašanje odraslih muškaraca i žena.

## **Pregled rezultata dosadašnjih istraživanja uticaja nasilne viktimizacije u detinjstvu na nasilno kriminalno ponašanje odraslih**

Od samih početaka interesovanja naučne javnosti za problem porodične nasilne viktimizacije u detinjstvu posebna pažnja kriminologa i viktimologa bila je usmerena na neposredne i dalekosežne kriminološke posledice i sa tim povezano, ispitivanje i potvrđivanje postojanja ciklusa nasilja. Prve studije odnosa porodične nasilne viktimizacije u detinjstvu i nasilne kriminalizacije u odraslom dobu pojavile su se neposredno nakon Kempe-ovog članka o fizičkom nasilju nad decom i Curtis-ove teze prema kojoj će zlostavljana i zane-marena deca postati: „sutrašnje ubice i izvršioци drugih nasilnih krivičnih dela, ako prežive“ (Curtis, 1963: 386). U savremenoj literaturi zapaža se prisustvo dve grupe istraživanja koja se bave ovom problematikom. Naime, jedna grupa autora realizuje longitudinalne studije koje se zasnivaju na višegodišnjem praćenju deteta žrtve nasilja u porodici, i u tom smislu utvrđivanju prisustva, početka i razvoja njegove kriminalne karijere. Za razliku od longitudinalnih studija, druga grupa autora realizuje tzv. retrospektivne studije oslanjajući se na analizu podataka zvaničnih policijskih, sudskih i zatvorskih dosijea osuđenih nasilnika, sa ciljem utvrđivanja da li su bili izloženi nasilju u detinjstvu (Stevković, 2013).

Iako je od početaka istraživanja ovog fenomena pa do danas realizovan veliki broj studija, često se nailazi na osporavanja metodološke validnosti većine njih. Jedna od osnovnih zamerki proizilazi upravo iz retrospektivnog karaktera većine studija i odsustva kontrolne grupe (Widom, 1989) čime se dovodi u pitanje validnost zaključka o uticaju nasilne viktimizacije u detinjstvu na kasnije nasilno kriminalno ponašanje. Takođe, zapaža se velika fokusiranost na transmisiju nasilja u porodičnom kontekstu (partnersko i nasilje nad decom), dok su znatno manje prisutna istraživanja ciklusa nasilja u širem smislu, u okviru izvanporodičnih odnosa (Stevković, 2013).

Jednu od prvih longitudinalnih studija realizovali su Hunter i Kilstrom 1979. godine. Autori su pratili majke 282 prevremeno rođena deteta tokom prvih godinu dana nakon porođaja. Tezu da nasilje rađa nasilje proveravali su ispitivanjem veze između samoprijavljenog iskustva nasilne viktimizacije u detinjstvu kod roditelja, i prijavljenog i potvrđenog zlostavljanja ili zanemari-vanja deteta. Rezultati istraživanja su potvrdili osnovne postavke teze o transmisiji nasilja. Naime, autori su potvrdili značajnu povezanost između nasilja

kojem su roditelji bili izloženi u svojim primarnim porodicama u detinjstvu i njihovog nasilnog ponašanja prema sopstvenoj deci (Hunter, Kilstrom, 1979). Kod tumačenja ovih rezultata treba biti obazriv, s obzirom na ključne nedostatke studije koji proizilaze iz suviše kratkog perioda praćenja i činjenice da nisu korišćeni isti kriterijumi za utvrđivanje prisustva iskustva rane viktimizacije kod roditelja i dece. Ovi nedostaci, uz korišćenje kontrolne grupe, prevaziđeni su u longitudinalnoj studiji koju su Dixon i saradnici realizovali gotovo dve decenije kasnije u Velikoj Britaniji. Pri tome, pomenuti autori su takođe potvrdili da iskustvo porodične nasilne viktimizacije roditelja u detinjstvu značajno povećava verovatnoću njihovog nasilnog ponašanja prema sopstvenoj deci (Dixon i dr., 2005). U retrospektivnoj studiji koju je 80-ih godina realizovao Herrenkohl sa svojim saradnicima ustanovljeno je da iskustvo telesnog kažnjavanja očeva predstavlja značajan faktor rizika njihovog kasnijeg identičnog ponašanja prema sopstvenoj deci (Herrenkohl i dr., 1983, prema Widom, 1989). Do sličnih rezultata u pogledu telesnog kažnjavanja kao faktora rizika kasnijeg nasilnog ponašanja prema deci došle su i brojne druge studije (Fry, 1993; Muller i dr., 1995; Holden i dr., 1997). Pored uticaja na nasilno ponašanje prema deci, iskustvo telesnog kažnjavanja se pokazalo i kao faktor rizika za partnersko nasilje u odraslom dobu (Swinford i dr., 2000).

Iako malobrojna, istraživanja uticaja iskustva porodične nasilne viktimizacije u detinjstvu na seksualno nasilje žena dala su potvrdne rezultate. Jednu od novijih studija koja potvrđuje vezu između nasilne porodične viktimizacije i ovog oblika nasilne kriminalizacije žena realizovala je Stricland tokom 2008. godine. Rezultati pomenutog istraživanja pokazuju da je u grupi žena koje seksualno zlostavljaju decu znatno više prisutno iskustvo fizičke, psihičke i seksualne porodične nasilne viktimizacije, nego u kontrolnoj grupi osuđenica za neseksualna krivična dela. Pri tome, najveća statistički značajna povezanost utvrđena je između iskustva fizičke nasilne viktimizacije i kasnijeg seksualno nasilnog ponašanja prema sopstvenoj deci (Stricland, 2008). Povezanost iskustva nasilne viktimizacije u detinjstvu i seksualno nasilnog ponašanja prema deci još više je izražena kod odraslih muškaraca, sudeći prema rezultatima istraživanja koje je realizovao Glasser sa saradnicima. Pri tome, autori su utvrdili značajnu povezanost između iskustva viktimizacije seksualnim nasiljem u detinjstvu i kasnijeg nasilnog ponašanja prema deci (Glasser i dr., 2001). Do nešto drugačijih rezultata došle su Widom i Ames. Njihovo istraživanje je potvrdilo da su osobe sa iskustvom viktimizacije fizičkim nasiljem u detinjstvu

u riziku od vršenja seksualnih krivičnih dela u odraslom dobu (Widom, Ames, 1994, prema Stevković, 2013).

Prisustvo partnerskom nasilju na relaciji otac-majka brojnim studijama je izdvojeno kao značajan prediktor kasnijeg partnerskog nasilja muškaraca, i kasnije viktimizacije partnerskim nasiljem za žene (Straus, Kantor, 1994, prema Ehrensaft i dr., 2003; Lackey, 2003). Uticaj iskustva viktimizacije porodičnim nasiljem u detinjstvu i kasnijeg nasilnog ponašanja prema deci i u partnerskim odnosima potvrdila su i istraživanja realizovana na našim prostorima (Žegarac, 2004; Nikolić-Ristanović, 2000, 2002, 2010).

Pored nasilja unutar porodičnih odnosa, nasilna viktimizacija u detinjstvu se pokazala značajnom i za druge oblike nasilnog kriminalnog ponašanja. Istraživanje koje je Simeunović-Patić realizovala u Beogradu pokazalo je da je 10.5% ubica bilo žrtva ranog i surovog zlostavljanja od strane oca (Simeunović-Patić, 2003). Odnosom između nasilne viktimizacije i kasnijeg nasilnog kriminaliteta posebno se bavila Widom koja je realizovala nekoliko studija o ciklusu nasilja. U longitudinalnoj 20-o godišnjoj studiji autorka je sa saradnicima pratila decu koja su registrovana kao žrtve porodičnog nasilja i kontrolnu grupu dece bez tog iskustva. Na osnovu uvida u kaznenu evidenciju autori su utvrdili da oni koji su bili žrtve bilo kog oblika porodičnog nasilja u detinjstvu imaju značajno veću verovatnoću od onih bez tog iskustva, da budu kao maloletnici i/ili punoletna lica uhapšeni zbog nasilnog krivičnog dela (English i dr., 2002, prema Stevković, 2013). Ovaj odnos je naročito izražen kod seksualnih krivičnih dela, sa statistički najznačajnijom vezom između iskustva viktimizacije fizičkim nasiljem i silovanja i sodomije, dela seksualnog nasilja koja podrazumevaju i primenu fizičkog nasilja (Widom, 1995; 2001). Do identičnih rezultata došle su i kasnije studije (Endrass i dr., 2007a, 2007b)

Uvidom u rezultate dostupnih studija može se konstatovati da većina potvrđuje osnovne postavke teze o međugeneracijskoj transmisiji nasilja. Pri tome, prilikom tumačenja rezultata moraju se imati u vidu metodološka ograničenja ranih studija. Ova ograničenja su prevaziđena u novijim istraživanjima koja pokazuju mnogo bolji kvalitet, veću pouzdanost rezultata i mogućnost izvođenja generalizovanih zaključaka (Stevković, 2013).

## Uticaj rane nasilne viktimizacije na nasilni kriminalitet odraslih

### Metodološki okvir istraživanja

Istraživanje je realizovano tokom aprila i maja 2010. godine u Kazneno-popravnom zavodu strogo zatvorenog tipa za muškarce, popularno nazvanom „Zabela“ i jedinom Kazneno-popravnom zavodu za žene u Požarevcu<sup>2</sup>. Predmet istraživanja bilo je ispitivanje odnosa između rane nasilne viktimizacije i nasilnog kriminalnog ponašanja odraslih muškaraca i žena. Istraživanje je imalo teorijski i praktični cilj. Teorijski cilj ovog istraživanja se ogledao u dolaženju do saznanja o odnosu između rane nasilne viktimizacije i nasilnog kriminaliteta odraslih. Praktični cilj istraživanja se ogledao u predlaganju konkretnih mera za sprečavanje i redukovanje porodične nasilne viktimizacije na najranijem uzrastu, i na taj način posredno delovanje na prekidanje ciklusa nasilja (Stevković, 2013). „Zabela“ kao zatvor strogo zatvorenog tipa, sa brojem heterogenom osuđeničkom populacijom pružio je mogućnost formiranja uzorka istraživanja tako da se ispoštuju svi metodološki zahtevi: slučajnost izbora, dobrovoljnost za učestvovanje i potrebna heterogena struktura osuđenika u pogledu krivičnih dela zbog kojih su osuđeni na kaznu zatvora.

Uzorak ispitanika bio je sastavljen od 252 odrasla muškarca i žena, osuđenih na kaznu zatvora koju su izdržavali u pomenutim Kazneno-popravnim zavodima. Uzorak je bio sastavljen od eksperimentalne grupe i kontrolne grupe osuđenika i osuđenica. U sastav eksperimentalne grupe ušlo je 115 punoletnih muškaraca i 30 žena koji su zbog izvršenog nasilnog krivičnog dela<sup>3</sup> pravosnažnom sudskom odlukom osuđeni na kaznu zatvora u trajanju dužem od godinu dana. Kontrolna grupa je bila sastavljena od 78 punoletnih muškaraca i 29 žena koji su zbog izvršenog nenasilnog krivičnog dela pravosnažnom sudskom odlukom osuđeni na kaznu zatvora u trajanju od najmanje godinu dana (Stevković, 2013). Pri tome, odabir ispitanika je vršen metodom slučajnog izbora, sa spiska od 654 muškarca i 50 žena koji su u trenutku istraživanja bili u zatvoru zbog izvršenog nasilnog krivičnog dela.

Istraživanje je realizovano primenom kvantitativne metodologije, pri čemu su odgovori na otvorena pitanja analizirani prema principima kvaliteta

---

<sup>2</sup> Istraživanje je sprovedeno za potrebe magistarske teze autorke rada.

<sup>3</sup> Koja nasilna krivična dela su obuhvaćena istraživanjem navedeno je u delu o varijablama istraživanja.

tivne metodologije. Podaci su prikupljeni primenom ankete koja predstavlja kombinaciju ankete o viktimizaciji i ankete sa samoprijavlivanjem. Kao istraživački instrument korišćen je polustrukturirani upitnik sa kombinacijom zatvorenih i otvorenih pitanja, a koji je posebno dizajniran za potrebe istraživanja. Pitanja u upitniku su podeljena u pet međusobno povezanih celina: (a) Opšti podaci; (b) Podaci o detinjstvu i odrastanju; (c) Podaci o odnosima u porodici porekla; (d) Podaci o životu u sekundarnoj porodici; (e) Kriminološka obeležja<sup>4</sup>.

U istraživanju uticaja rane nasilne viktimizacije na nasilni kriminalitet odraslih korišćena je po jedna zavisna i nezavisna varijabla. Zavisna varijabla određena je kao nasilni kriminalitet odraslih koji je u istraživanju definisan kao: „inkriminisana ponašanja kojima se primenom sile, pretnje ili zloupotrebe moći ugrožava ili povređuje život, telesni i seksualni integritet maloletne ili punoletne osobe“ (Stevković, 2013: 100). Zavisna varijabla je operacionalizovana na set varijabli u skladu sa zakonskim inkriminacijama nasilnog kriminaliteta<sup>5</sup>.

Nezavisna varijabla određena je kao rana nasilna viktimizacija. Autorka se opredelila za ovaj pojam jer je bio potreban pojam koji će istovremeno obuhvatiti sve oblike nasilne viktimizacije u detinjstvu, ali i naglasiti proces viktimizacije i dete kao žrtvu. Rana nasilna viktimizacija je za potrebe istraživanja definisana kao „svaki vid zanemarivanja, fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja i telesnog kažnjavanja dece od strane roditelja, usvojitelja ili staratelja, kao i prisustvo bilo kom vidu nasilja nad drugim članovima porodice“ (Stevković, 2013: 101). Svaki od ovih oblika neposredne i posredne viktimizacije takođe je definisan u istraživanju i operacionalizovan

---

<sup>4</sup> Potpuno identični upitnici su primenjeni za anketiranje ispitanika eksperimentalne i kontrolne grupe. Izvesne razlike u instrumentima su prisutne u smislu rodno senzitivne modifikacije pitanja u upitnicima za žene. Prikupljanje podataka je obavljeno u standardizovanim uslovima grupnog anketiranja. Pri tome, prikupljanje podataka u KPZ za žene je realizovano u jednom danu, dok su nasilni i nenasilni osuđenici KPZ „Zabela“ iz bezbedonosnih razloga podeljeni u manje grupe prilikom anketiranja koje je trajalo 5 dana (Stevković, 2012). Kod ispitanika koji iz zdravstvenih razloga ili zbog nepismenosti nisu bili u mogućnosti da popunjavaju upitnik primenjen je intervju uz potpuno obezbeđivanje anonimnosti ispitanika i odgovora.

<sup>5</sup> Krivična dela protiv života i tela, protiv polne slobode, protiv braka i porodice (nasilje u porodici, rodoskrvljenje, zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica) i razbojništvo i razbojnička krađa kao imovinska krivična dela sa elementima nasilja. Konkretne manifestacije nasilnog kriminaliteta odabrane su po uzoru na svetska istraživanja nasilnog kriminaliteta.

na set indikatora. U istraživanju je postavljeno i testirano osam istraživačkih hipoteza.

Prikupljeni podaci su obrađeni primenom kompjuterskih statističkih programa PASW 18.0 i STATISTICA 8.0. Za analizu podataka primenjene su metode deskriptivne statistike, Pearsonov  $\chi^2$  test kojim je ispitivana značajnost povezanosti i Cramerov V koeficijent kojim je izražavan stepen povezanosti. Istraživačke hipoteze su testirane primenom regresione analize koja je urađena metodom optimalnog skaliranja (Stevković, 2012).

### *Rezultati istraživanja*

U nastavku rada biće predstavljen deo rezultata istraživanja koji se odnose na uticaj posredne i neposredne rane nasilne viktimizacije na nasilni kriminalitet odraslih. Pri tome, biće prikazani i rezultati koji se odnose na uticaj rane nasilne viktimizacije na nasilje u sekundarnoj porodici, kao i uticaj fizičkog kažnjavanja u detinjstvu na partnersko nasilje u odraslom dobu.

#### a) Posredna rana nasilna viktimizacija i nasilno kriminalno ponašanje odraslih

Uticaj posredne rane nasilne viktimizacije na kasnije nasilno kriminalno ponašanje muškaraca i žena ispitan je setom pitanja koja su imala za cilj da omoguće prikupljanje podataka o prevalenci ovog oblika nasilne viktimizacije među ispitanicima, kao i prikupljanje podataka o uticaju indikatora posredne rane nasilne viktimizacije na njihovo nasilno kriminalno ponašanje.

Kada je u pitanju prevalenca posredne nasilne viktimizacije među osuđenikom populacijom iz uzorka rezultati su pokazali da je ovaj oblik nasilne viktimizacije zastupljeniji u uzorku nasilnih u odnosu na uzorak nenasilnih ispitanika. Pri tome, najviše je zastupljeno fizičko nasilje oca nad majkom sa kojim su ispitanici bili upoznati (45%) ili su mu bili posredno izloženi (40%). Pored partnerskim nasiljem roditelja osuđena lica iz eksperimentalne grupe (29%) su posredno bila viktimizirana i nasiljem drugih punoletnih muških članova porodice nad ženskim članovima. Gotovo petina nasilnih ispitanika/ca iz eksperimentalne grupe (17%) bilo je izloženo i nasilju majke nad ocem (Stevković, 2012: 120-121). Ovaj indikator znatno je više prisutan u grupi nasilnih ispitanika muškog pola nego u grupi nenasilnih<sup>6</sup> ispitanika. Shodno tome, možemo pret-

---

<sup>6</sup> Kod osuđenica nije potvrđeno prisustvo indikatora nasilje majke nad ocem.



postaviti da su obrnute uloge nasilnika i žrtve mogle dovesti do krize muškog identiteta kod nasilnog prestupnika s obzirom da se njegovo odrastanje odvijalo u uslovima koji odstupaju od tradicionalne uloge muškaraca i žena (Stevković, 2012: 121).

Primenom  $\chi^2$  testa utvrđena je statistički značajna povezanost dve varijable posredne viktimizacije i kasnijeg nasilnog ponašanja, što se može videti u tabeli 1.

**Tabela 1:** Vrednosti  $\chi^2$  testa za sve varijable posredne nasilne viktimizacije

Posredna nasilna viktimizacija	$\chi^2$	df	p
Nasilje oca nad majkom	<b>14,36</b>	1	<b>0,00</b>
Izložen/a nasilju oca nad majkom	<b>6,96</b>	1	<b>0,01</b>
Nasilje drugih muških članova nad ženskim	3,26	1	0,07
Nasilje majke nad ocem	0,16	1	0,69

(Izvor: Stevković, 2012: 121)

Na osnovu podataka prikazanih u tabeli 1 može se konstatovati da je u porodici porekla lica osuđenih za nasilna krivična dela u odnosu na nenasilna osuđena lica značajno više bilo prisutno fizičko nasilje oca nad majkom ( $p=0,00$ ) i izloženost fizičkim sukobima roditelja<sup>7</sup> ( $p=0,01$ ). Istraživanjem je nastojano da se utvrdi da li u pogledu uticaja posredne rane nasilne viktimizacije na nasilni kriminalitet postoje razlike između žena i muškaraca iz uzorka. Rezultati istraživanja su pokazali da ni jedan indikator posredne rane nasilne viktimizacije nije statistički značajno povezan sa nasilnim kriminalnim ponašanjem žena iz uzorka. Ovakvi rezultati upućuju na zaključak da utvrđena statistički značajna povezanost indikatora posredne rane nasilne viktimizacije i nasilnog kriminaliteta na nivou celog uzorka potiče prvenstveno od razlika koje se javljaju kod osuđenika. Na osnovu ovoga može se pretpostaviti da se ponašanje primarnog modela identifikacije, što otac predstavlja za muškarca, izdvaja kao bitan faktor u usvajanju nasilnih obrazaca ponašanja.

Primenom regresione analize nastojalo se da se utvrdi na osnovu kojeg indikatora posredne rane nasilne viktimizacije je moguće predvideti buduće nasilno kriminalno ponašanje. Regresionom analizom dobi-

<sup>7</sup> U smislu da je osuđeno lice u detinjstvu čulo ili videlo nasilje oca nad majkom, pokušalo da pomogne majci ili je videlo posledice njene viktimizacije.

jen je statistički značajan regresioni model na nivou značajnosti  $p=0,01$  ( $R=0,304$ ;  $F=4,453$ ), što se može videti u tabeli 2.

**Tabela 2:** Regresioni model predikcije nasilnog kriminalnog ponašanja na osnovu posredne nasilne viktimizacije

Posredna nasilna viktimizacija	$\beta$	df	F	p
Nasilje oca nad majkom	<b>0,25</b>	2	8,25	<b>0,00</b>
Izložen/a nasilju oca nad majkom	0,04	2	0,45	0,63
Nasilje drugih muških članova nad ženskim	0,13	1	2,16	0,14
Nasilje majke nad ocem	<b>0,11</b>	3	4,30	<b>0,01</b>

(Izvor: Stevković, 2012: 122)

Rezultati regresione analize pokazuju da varijable *nasilje oca nad majkom* i *nasilje majke nad ocem*<sup>8</sup> statistički značajno doprinose korelaciji, i kao takve predstavljaju značajne prediktore nasilnog kriminalnog ponašanja odraslih. To je u skladu sa rezultatima svetskih istraživanja prema kojima je posredna nasilna viktimizacija nasiljem oca nad majkom značajan prediktor nasilnog ponašanja u odrasloj dobi, i to prvenstveno onog koje se ispoljava na nivou partnerskih odnosa (Straus, Kantor, 1994, prema Ehrensaft i dr., 2003; Lackey, 2003). Za razliku od nasilja na relaciji otac-majka nasilje majke nad ocem, iako bez sumnje može biti, i jeste prisutno u okviru partnerskih odnosa, do sada istraživanjima nije isticano kao značajan prediktor nasilnog ponašanja muškaraca. Mehanizam delovanja ovog oblika posredne viktimizacije u detinjstvu je svakako drugačiji od izloženosti nasilju oca nad majkom. Ovako dobijeni rezultati se mogu obrazložiti u duhu osnovnih postavki feminističkih teorija. Naime, obrnute uloge u partnerskim odnosima i nasilje majke nad ocem kod muškarca mogu dovesti do krize identiteta i narušavanja mogućnosti identifikacije sa primarnim muškim modelom. Kasnije nasilno ponašanje muškarca, koji je bio izložen obrnutim rodnim ulogama u nasilnom ciklusu partnerskih odnosa roditelja, može biti pokušaj uspostavljanja kontrole nad ugroženom muškošću (Stevković, 2012: 121-122).

Imajući u vidu rezultate brojnih svetskih istraživanja (Straus, Kantor, 1994, prema Ehrensaft i dr., 2003; Ehrensaft i dr., 2003; Lackey, 2003) istraživanjem je proveravana i primenljivost postavki teorije socijalnog učenja na objašnjenje

<sup>8</sup> Varijabla „nasilje oca nad majkom“ je u regresionoj analizi dihotomizovana na kategorije „prisutno“ i „nije prisutno“

nje transmisije nasilja u partnerskim odnosima. U tu svrhu je prilikom obrade podataka uvedena nova varijabla *posmatranje nasilnog roditelja u porodici porekla* čiji je indikator, pored izloženosti partnerskom nasilju na relaciji otac-majka i drugi muški član-drugi ženski član, i reagovanje u situacijama nasilja oca nad majkom. Pri tome, najpre su posmatrane razlike između eksperimentalne i kontrolne grupe prema ovim indikatorima. Nakon toga je analizirano da li se ispitanici koji su u primarnim porodicama posmatrali nasilni model partnerskih odnosa i oni koji nisu<sup>9</sup> razlikuju u pogledu manifestovanja nasilnog ponašanja prema partnerki.

Na pitanje kako su se osećali i kako su reagovali u situacijama kada je otac bio nasilan prema majci ispitanici su imali mogućnost izbora jednog od četiri ponuđena odgovora: (1) Pokušao sam da pomognem majci; (2) Plašio sam se; (3) Pružao sam otpor ocu; (4) Majka je to sama zaslužila, kao i svaka druga žena. Posebno nas je interesovalo da li su prisutne razlike između eksperimentalne i kontrolne grupe u pogledu pružanja aktivnog otpora ocu i okrivljavanja majke za njenu nasilnu viktimizaciju. Dobijeni rezultati pokazuju da su se nasilni osuđenici u odnosu na nenasilne u većoj meri aktivno suprotstavljali ocu i pružali pomoć majci. Pored toga, lica osuđena zbog nasilnih krivičnih dela su više sklona da majku okrivljuju za nasilje kojem je izložena u partnerskim odnosima. Testiranjem značajnosti razlika između istraživačkih grupa nije utvrđena statistički značajne razlike u pogledu načina reagovanja i osećanja vezanih za nasilje oca nad majkom ( $\chi^2=6,92$ ;  $df=3$ ;  $p=0,07$ ; Cramer  $V=0.279$ ) pa se može konstatovati da način reagovanja na sukobe između oca i majke ne utiče na kasnije nasilno kriminalno ponašanje (Stevković, 2012: 136).

Kada je u pitanju odnos posredne viktimizacije u detinjstvu i kasnijeg partnerskog nasilja, rezultati pokazuju da su ispitanici koji su u ranom detinjstvu na bilo koji način bili izloženi nasilju u muško-ženskim odnosima (52,9%) u većoj meri bili nasilni prema svojim partnerkama u odnosu na osuđenike bez tog iskustva (28,9%). Pri tome, utvrđene su statistički značajne razlike na nivou  $p=0,02$  ( $\chi^2=9,69$ ;  $df=1$ ) što ukazuje na postojanje međugeneracijskog prenošenja partnerskog nasilja kod osuđenika koji su u detinjstvu bili posredno viktimizirani. Ovi rezultati su u skladu sa rezultatima pomenutih svetskih istraživanja (Stevković, 2012: 137).

<sup>9</sup> U ovom slučaju kriterijum razlikovanja ispitanika je bilo prisustvo nasilja oca prema majci, bez obzira da li pripadaju eksperimentalnoj ili kontrolnoj grupi.

## b) Neposredna rana nasilna viktimizacija i nasilni kriminalitet odraslih

U pogledu odnosa između neposredne rane nasilne viktimizacije i nasilnog ponašanja odraslih, rezultati istraživanja pokazuju da su osuđena lica iz eksperimentalne grupe u odnosu na kontrolnu grupu više bila izložena svim oblicima, izuzev zanemarivanja i seksualne viktimizacije. Naime, podjednak broj nasilnih i nenasilnih osuđenih lica iz uzorka (27,2%) se izjasnio da je u detinjstvu bio izložen zanemarivanju od strane roditelja, staratelja ili usvojitelja. Kod nasilnih osuđenika najviše je zastupljeno fizičko kažnjavanje (62,9%) i viktimizacija fizičkim nasiljem (47,2%), potom viktimizacija psihičkim nasiljem (38,1%). Rezultati su pokazali sličnu zastupljenost različitih oblika neposredne rane nasilne viktimizacije i u kontrolnoj grupi, s tom razlikom što je zanemarivanje više prisutno od viktimizacije psihičkim nasiljem.

Rezultati  $\chi^2$  testa pokazuju statistički značajnu povezanost indikatora neposredne rane nasilne viktimizacije i kasnijeg nasilnog kriminalnog ponašanja, što je prikazano u tabeli 3.

**Tabela 3:** Vrednosti  $\chi^2$  za sve varijable neposredne nasilne viktimizacije

<b>Neposredna rana nasilna viktimizacija</b>	<b><math>\chi^2</math></b>	<b>df</b>	<b>p</b>
Fizičko kažnjavanje – otvorena šaka	<b>4,12</b>	1	<b>0,04</b>
Fizičko kažnjavanje – kaiš, štap	<b>6,74</b>	1	<b>0,01</b>
Viktimizacija fizičkim nasiljem	<b>23,10</b>	1	<b>0,01</b>
Viktimizacija psihičkim nasiljem	3,63	1	0,06
Viktimizacija seksualnim nasiljem	0,45	1	0,56
Viktimizacija zanemarivanjem	0,91	1	0,34
Viktimizacija tokom nasilja oca nad majkom	2,13	1	0,14

(Izvor: Stevković, 2013: 126)

Kao što se može videti u tabeli 3, iskustvo telesnog kažnjavanja primenom udaraca otvorenom šakom po licu ili zadnjici ( $p=0,04$ ), potom nanošenjem udaraca kaišem ili štapom ( $p=0,01$ ), kao i viktimizacija fizičkim nasiljem ( $p=0,01$ ) su statistički značajno povezani sa nasilnim ponašanjem žrtava u odraslom dobu.

U cilju utvrđivanja koji indikator neposredne rane nasilne viktimizacije ima prediktivnu funkciju primenjena je regresiona analiza kojom je dobijen statistički značajan regresioni model ( $R_m=0,312$ ;  $F=4,402$ ,  $p=0,00$ ). Pri tome,

rezultati istraživanja pokazuju da samo viktimizacija fizičkim nasiljem statistički značajno doprinosi korelaciji ( $\beta = 0,304$ ). Ovaj indikator je ujedno najznačajniji prediktor budućeg nasilnog ponašanja žrtava fizičkog nasilja u detinjstvu.

**Tabela 4:** Regresioni model predikcije nasilnog kriminaliteta na osnovu neposredne rane nasilne viktimizacije

<b>Neposredna rana nasilna viktimizacija</b>	$\beta$	df	F	p
Fizičko kažnjavanje – otvorena šaka	0,058	1	0,913	0,34
Fizičko kažnjavanje – kaiš, štap	0,088	1	1,586	0,21
Viktimizacija fizičkim nasiljem	<b>0,304</b>	1	21,212	<b>0,00</b>
Viktimizacija psihičkim nasiljem	0,013	1	0,102	0,75
Viktimizacija seksualnim nasiljem	0,020	1	0,368	0,54
Viktimizacija zanemarivanjem	0,052	1	1,067	0,30
Viktimizacija tokom nasilja oca nad majkom	0,015	1	0,198	0,68

(Izvor: Stevković, 2013: 127)

Dobijeni rezultati su u skladu sa istraživanjima koja upravo fizičku nasilnu viktimizaciju u detinjstvu izdvajaju kao najznačajniji faktor rizika kasnijeg nasilnog kriminalnog ponašanja (English i dr., 2002; Weeks, Widom, 1998; Widom, 1995, 2001).

U brojnim svetskim istraživanjima koja su se bavila seksualnim nasiljem muškaraca neposredna viktimizacija u detinjstvu pominjana je kao značajan faktor rizika (Widom, 1995; Glasser i dr., 2001; English i dr.; 2002; Knights, Sims-Knights, 2003; Endrass i dr., 2007a). Imajući to u vidu, istraživanjem je ispitivano da li se i kod seksualnih prestupnika iz uzorka zapaža korelacija između njihovog nasilnog ponašanja i iskustva neposredne nasilne viktimizacije u detinjstvu. Rezultati  $\chi^2$  testa su pokazali statistički značajnu povezanost svih indikatora neposredne rane nasilne viktimizacije i seksualno nasilnog ponašanja u odraslom dobu na nivou od  $p=0,00$  do  $p=0,04$  (Stevković, 2013: 128). Regresionom analizom dobijen je statistički značajan regresioni model ( $R_m=0,652$ ;  $df=11$ ;  $F=5,499$ ;  $p=0,00$ ) u kojem je viktimizacija fizičkim nasiljem izdvojena kao prediktor budućeg seksualno nasilnog ponašanja muškaraca ( $\beta=0,635$ ;  $df=1$ ;  $F=18,543$ ;  $p=0,00$ ), što je u skladu sa rezultatima istraživanja koje su realizovale Widom i Amos (Widom, Amos, 1994, prema Stevković, 2013).

c) Rana nasilna viktimizacija i nasilje u sekundarnoj porodici

Nasilno ponašanje u sekundarnoj porodici je u analizi izdvojeno sa name-rom proveravanja postavki teorijskog koncepta o transmisiji prvenstveno partnerskog nasilja. U tu svrhu napravljene su dve podgrupe muškaraca iz uzorka. Jednu grupu su činili oni koji su imali iskustvo posredne i neposredne viktimizacije u detinjstvu, a drugu oni bez tog iskustva. Na nivou celog uzorka muškaraca 33,8% ispitanika se izjasnilo da je bilo nasilno prema svojim part-nerkama (Stevković, 2013: 131). U većini slučajeva nije bilo u pitanju nasilje kao izolovani incident, nego kontinuirana viktimizacija koja se ponavljala duži vre-menski period. Naime, 53 (81,5%) osuđenika je prema partnerki bilo nasilno više od 5 puta i tokom dužeg perioda (Stevković, 2013: 131). Dominira fizičko nasilje (17%), potom kombinovano psihičko i fizičko nasilje (11%), samo psi-hičko nasilje (6%) i kombinacija sva tri oblika partnerskog nasilja (3%).

Kada je u pitanju odnos između rane nasilne viktimizacije i nasilja prema partnerki, rezultati istraživanja pokazuju da je malo više od polovine ispitanika sa iskustvom posredne i neposredne rane nasilne viktimizacije bilo nasilno i prema svojim partnerkama (54, odnosno 51,9%). Rezultati  $\chi^2$  testa potvrdili su statistički značajnu povezanost između ove dve varijable ( $\chi^2=16,96$ ;  $df=1$ ;  $p=0,00$ ), što je u skladu sa rezultatima pomenutih istraživanja pove-zanosti iskustva viktimizacije nasiljem u detinjstvu i kasnijeg nasilnog ponašanja u partnerskim odnosima (Ehrensaft i dr., 2003; Huefner i dr., 2007, Nikolić-Ristanović, 2000, 2002, 2009).

d) Telesno kažnjavanje i nasilje u partnerskim odnosima

Kako su neka od pomenutih istraživanja (Swiford i dr., 2000) pokazala da iskustvo telesnog kažnjavanja doprinosi kasnijem nasilnom ponašanju u part-nerskim odnosima, istraživanjem je ispitan i odnos između ove dve varijable.

**Tabela 5:** Odnos fizičkog kažnjavanja u detinjstvu i nasilja prema partneru/partnerki

Fizičko kažnjavanje			Nasilje prema partneru/partnerki*		
			da	ne	Ukupno
Udarac otvorenom šakom*	Da	N.	58	74	132
		%	43,9	56,1	100
	Ne	N	14	66	80
		%	17,5	82,5	100
Udarac kaišem, štapom**	Da	N	51	58	109
		%	46,8	53,2	100
	Ne	N	20	83	103
		%	19,4	80,6	100

\*  $\chi^2=15,33$  df=1 p=0,00 \*\*  $\chi^2=17,81$  df=1 p=0,00

Kao što se može videti u tabeli 5, osuđena lica (oba pola) iz uzorka, koja su u porodici porekla bila fizički kažnjavana, više su bila nasilna prema svojim partnerkama, odnosno partnerima. Pri tome, oba indikatora fizičkog kažnjavanja su statistički značajno povezana sa kasnijim nasilnim ponašanjem u partnerskim odnosima (p=0,00).

Analiza odnosa iskustva fizičkog kažnjavanja i nasilja prema partneru ili partnerki vršena je posebno i na poduzorku muškaraca i žena.

**Tabela 6:** Vrednosti  $\chi^2$  testa za odnos ranog fizičkog kažnjavanja i nasilja muškaraca prema partnerki

Fizičko kažnjavanje	$\chi^2$	df	p
Udarac otvorenom šakom	24,49	1	0,00
Udarac kaišem, štapom	23,90	1	0,00

Posmatrano na poduzorku muškaraca (i eksperimentalna i kontrolna grupa) rezultati istraživanja pokazuju da su muškarci koje su roditelji fizički kažnjavali u detinjstvu tako što su ih udarali po licu ili telu otvorenom šakom, ili su ih po telu udarali kaišem/štapom, statistički značajno više bili nasilni prema svojim partnerkama od muškaraca koji nisu imali iskustvo fizičkog kažnjavanja u detinjstvu.

Na poduzorku žena rezultati su pokazali da je veliki broj osuđenica (57%) bio izložen fizičkom kažnjavanju u porodici porekla. Međutim, nisu utvrđene

statistički značajne razlike između osuđenica sa i bez tog iskustva u pogledu njihovog nasilnog ponašanja prema partnerima. Imajući to u vidu, može se zaključiti da su podaci prikazani u tabeli 5, rezultat korelacije između fizičkog kažnjavanja muškaraca i njihovog nasilnog ponašanja prema partnerkama. Sa druge strane, odsustvo statističke potvrde povezanosti fizičkog kažnjavanja i nasilja prema partneru na subuzorku žena može se objasniti i malim brojem ispitanica koje su ušle u uzorak, nedovoljnim za iznošenje validnih zaključaka u okviru kvantitativne analize.

## **Zaključak**

U radu su prikazani rezultati istraživanja o uticaju rane nasilne viktimizacije na nasilni kriminalitet odraslih. Istraživanje je vršeno na uzorku muškaraca i žena koji su zbog izvršenja nasilnih krivičnih dela (eksperimentalna grupa) i nenasilnih krivičnih dela (kontrolna grupa) osuđeni na višegodišnje kazne zatvora, a koje su u trenutku realizacije istraživanja izdržavali u Kazneno-popravnom zavodu za muškarce i Kazneno-popravnom zavodu za žene u Požarevcu.

Istraživanjem su dobijeni rezultati koji govore u prilog tezi o uticaju iskustva viktimizacije porodičnim nasiljem u detinjstvu na kasnije nasilno ponašanje žrtve. Naime, osuđena lica iz eksperimentalne grupe u odnosu na osuđena lica iz kontrolne grupe su tokom detinjstva bila više izložena svim oblicima neposredne i posredne nasilne viktimizacije, izuzev zane-marivanja. Kao najznačajniji prediktori budućeg nasilnog ponašanja osuđenih lica iz uzorka izdvojeni su fizičko kažnjavanje i viktimizacija fizičkim nasiljem kao indikatori neposredne viktimizacije, i posredna viktimizacija nasiljem oca nad majkom i majke nad ocem. Dobijeni rezultati su u skladu sa rezultatima brojnih svetskih istraživanja koja fizičko kažnjavanje i viktimizaciju fizičkim nasiljem izdvajaju kao najznačajniji faktor rizika kasnijeg nasilnog kriminalnog ponašanja (English i dr., 2002; Weeks, Widom, 1998; Widom, 1995, 2001). Takođe, istraživanjem su potvrđeni rezultati svetskih istraživanja prema kojima je nasilje oca nad majkom takođe značajan faktor rizika kasnijeg nasilnog kriminalnog ponašanja deteta žrtve (Straus, Kantor, 1994, prema Ehrensaft i dr., 2003; Lackey, 2003). Pri tome, prediktivnost ovih indikatora je potvrđena u poduzorku muškaraca, ali ne i u poduzorku žena iz ispitivane populacije. U skladu sa tim, rezultati istraživanja govore u prilog postojanja međugeneracijske transmisije nasilja kod osuđenika



iz uzorka. Svakako, kod tumačenja ovih rezultata treba imati u vidu činjenicu da je mali broj osuđenica zadovoljilo metodološke zahteve istraživanja za ulazak u uzorak, što nije bilo dovoljno za donošenje statistički validnih zaključaka na poduzorku žena.

Takođe, istraživanjem je utvrđeno da iskustvo fizičkog kažnjavanja u detinjstvu predstavlja rizik nasilnog ponašanja u partnerskim odnosima u odraslom dobu, što je skladu sa rezultatima svetskih istraživanja (Swiford i dr., 2000). Ako se ima u vidu da je primena fizičke kazne na našim prostorima gotovo ustaljen način disciplinovanja dece<sup>10</sup>, može se konstatovati da je jedan od načina svođenja na minimum rizika od reprodukovanja nasilnog ponašanja upravo preduzimanje mera za potpunu zabranu nasilnih metoda kažnjavanja u svim kontekstima.

Posredna viktimizacija posmatranjem nasilnog modela ponašanja u partnerskim odnosima u porodici porekla takođe govori u prilog transmisije nasilja učenjem obrazaca nasilnih odnosa. Naime, osuđenici koji su tokom odrastanja posmatrali nasilni model ponašanja u partnerskim odnosima u vidu nasilja oca nad majkom i drugih muških članova nad drugim ženskim članovima porodice, značajno više čine nasilna od nenasilnih krivičnih dela, i znatno više ispoljavaju nasilje prema svojim partnerkama od onih osuđenika bez iskustva posredne viktimizacije.

Imajući u vidu prikazane rezultate koji nedvosmisleno ukazuju da viktimizacija nasiljem u detinjstvu predstavlja rizik da dete žrtva izraste u nasilnika u odraslom dobu, kao i da je to samo jedan od etioloških činilaca, neophodne su intervencije upravo na nivou ranog detinjstva kako bi se sprečila viktimizacija dece i njene neposredne i kasnije kriminološke posledice.

Na prvom mestu neophodna je reforma zakonodavstva u smislu potpune zabrane primene fizičke kazne na nivou porodično-pravne, socijalno-zaštitne i krivično-pravne zaštite. U vezi sa tim, od izuzetne je važnosti usklađivanje svih zakonskih rešenja na planu zaštite interesa i prava deteta, kao i da se precizno i ujednačeno odredi koji postupci spadaju u fizičko kažnjavanje, a koji prevazilaze domen kazne i prerastaju u nasilje. Na taj način se rizici manipulacije i neujednačenih tumačenja zakonskih rešenja svode na minimum. Dobra rešenja na tom planu nudi prednacrt Zakona o pravima deteta koji uprkos inicijativama radne grupe i nevladinog sektora još uvek nije naišao na društvenu spremnost za njegovu implementaciju.

<sup>10</sup> Više o tome videti u MICS3 i MICS4.

Pre implementacije Zakona o pravima deteta i predložene reforme ostalih zakona trebalo bi, po uzoru na pozitivna iskustva Švedske<sup>11</sup>, sprovesti epidemiološko istraživanje prevalence rane nasilne viktimizacije i stavova roditelja i dece prema svakom pojavnom obliku. Ovakva istraživanja bi trebalo periodično ponavljati kako bi se pratili efekti zakonodavnih reformi.

Paralelno sa reformama zakona usmerenim na zaštitu prava i interesa deteta, poželjno je organizovanje edukacija roditelja i dece o neposrednim i dalekosežnim posledicama svih pojava oblika rane nasilne viktimizacije. Istovremeno, neophodno je na lokalnom nivou kontinuirano organizovati edukaciju za roditelje o pozitivnim veštinama roditeljstva i vaspitanja dece. Ovakav vid edukacije bi trebalo da postane ustaljena praksa kada su u pitanju mladi roditelji i roditelji sve one dece kod kojih postoji rizik ili je pak potvrđeno da su žrtve nasilja u porodici porekla.

I za kraj, kako bi se svi slučajevi rane nasilne viktimizacije dece mogli pratiti i na taj način moglo blagovremeno delovati na uklanjanje i ublažavanje rizika od reprodukovanja nasilja, neophodna je implementacija jedinstvenog sistema evidentiranja viktimizirane dece sa jasnim razgraničavanjem slučajeva kod kojih postoji sumnja, od slučajeva koji su u postupku utvrđivanja zasnovanosti sumnje ili su potvrđeni. Takva baza podataka bi trebala da sadrži sve one podatke koji su neophodni za kreiranje profila deteta žrtve, nasilnika i porodice. Na taj način bi bilo moguće utvrditi i pratiti faktore rizika za ranu nasilnu viktimizaciju. Istovremeno, ovako koncipirana baza podataka bi bila dobra osnova za kreiranje preventivnih i ranih zaštitnih intervencija koje bi bile zasnovane na međusektorskoj saradnji svih nadležnih državnih i nevladinih službi koje se u svom radu rukovode zaštitom interesa i prava deteta.

## Literatura

Banjanin-Đuričić, N. (1998) *Udarac po duši: sociološka studija zlostavljanja deteta u porodici*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Jugoslovenski centar za prava deteta.

Curtis, G. C. (1963) Violence breeds violence-perhaps? *American Journal of Psychiatry*, 120, str. 386-387.

---

<sup>11</sup> Više o tome videti u Durrant, Smith (2011).

- Dixon, L., Browne, K., Hamilton-Giachritsis, C. (2005) Risk factors of parents abused as children: a mediational analysis of the intergenerational continuity of child maltreatment (Part I). *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 1, str. 47-57.
- Durrant, J. E., Smith, A. B. (eds.) (2011) *Global pathways to abolishing physical punishment*. New York, London: Routledge Taylor & Francis Group, str. 222-233.
- Ehrensaft, M. K., Cohen, P., Brown, I., Smailes, E., Chen, H., Johnson, J. G. (2003) Intergenerational transmission of partner violence: A 20 – year prospective study. *Journal of Consulting and clinical psychology*, 71, str. 741-753.
- Endrass, J., Urbaniok, F., Rossegger, A., Vetter, S., Elbert, T. (2007a) The prevalence of early victimization among violent and sexual male offenders in Switzerland. *International Perspectives in Victimology*, 2, str. 24-30.
- Endrass, J., Urbaniok, F., Rossegger, A., Vetter, S., Elbert, T. (2007b) Sexual abuse among violent and sex offenders and its' relevance for persistent offending *International Perspectives in Victimology*, 2, str. 31-35.
- English, D.J., Widom, C.S., Brandford, C. (2002) *Childhood victimization and delinquency, adult criminality, and violent criminal behavior*. Rockville: National Criminal Justice Reference Service.
- Fry, D. P. (1993) The intergenerational transmission of disciplinary practices and approaches to conflict. *Human Organization*, 52, str. 176-185.
- Glasser, M., Kolvin, I., Campbell, D., Glasser, A., Leitch, I., Farrelly, S. (2001) Cycle of child sexual abuse: links between being a victim and becoming a perpetrator. *British Journal of Psychiatry*, 179, str. 482-494.
- Hanak, N., Tenjović, L., Išpanović-Radojković, V., Vlajković, A., Beara, M. (2013) Epidemiološko istraživanje nasilja nad decom u porodici u Srbiji. *Temida*, 2, str. 75-102.
- Herrenkohl, T. I., Sousa, C., Tajima, E. A., Herrenkohl, R. C., Moylan, C. A. (2008) Intersection of child abuse and children's exposure to domestic violence. *Trauma, violence and abuse*, 2, str.84-99.
- Holden, G. W., Thompson, E. E., Zambarano, R. J., Marshal, L. A. (1997) Child effects as a source of change in maternal attitudes toward corporal punishment. *Journal of Social and Personal Relationship*, 14, str. 481-490.
- Huefner, J. C., Ringle, J. L., Chmelka, M. B., Ingram, S. D. (2007) Breaking the cycle of intergenerational abuse: the long-term impact of a residential care program. *Child Abuse and Neglect*, 31, str. 187-199.
- Hunter, R. S., Kilstrom, N. (1979) Breaking the cycle in abusive families. *American Journal of Orthopsychiatry*, 136, str. 1320-1322.

Knights, R. A., Sims - Knights, J. E. (2003) The developmental antecedents of sexual coercion against women. *Annals of the New York Academy of Science*, 989, str. 72-85.

Lackey, C. (2003) Violent family heritage: The transition to adulthood, and later partner violence. *Journal of Family Issues*, 1, str. 74-98.

MICS3 – Istraživanje višestrukih pokazatelja stanja i položaja dece i žena (2005) Beograd: UNICEF, Republički zavod za statistiku, Strategic Marketing.

MICS4 – Istraživanje višestrukih pokazatelja stanja i položaja dece i žena (2010) Beograd: UNICEF, Republički zavod za statistiku, Strategic Marketing.

Mršević, Z. (1998) *Incest između mita i stvarnosti: sociološka studija*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Jugoslovenski centar za prava deteta.

Muller, R. T., Hunter, J. E., Stollak, G. (1995) The intergenerational transmission of corporal punishment: a comparison of social learning and temperaments models. *Child Abuse and Neglect*, 11, str. 1323-1335.

Nikolić - Ristanović, V. (2000) *Od žrtve do zatvorenice – nasilje u porodici i kriminalitet žena*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Viktimološko društvo Srbije.

Nikolić - Ristanović, V. (2002) *Porodično nasilje u Srbiji*. Beograd: Viktimološko društvo Srbije i Prometej.

Nikolić - Ristanović, V. (2010) *Nasilje u porodici u Vojvodini*. Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova.

Simeunović-Patić, B. (2003) *Ubistva u Beogradu: kriminološka studija*. Beograd: Vojnoizdavački zavod i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Stevković, Lj. (2013) *Uticaj rane nasilne viktimizacije na nasilni kriminalitet odraslih*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, magistarska teza.

Stricland, S. M. (2008) Female sex offenders: exploring issues of personality, trauma and cognitive distortion. *Journal of Interpersonal Violence*, 4, str. 474-489.

Swinford, S. P., DeMaris, A., Cernkovich, S. A., Giordano, P. C. (2000) Harsh physical discipline in childhood and violence in later romantic involvements: the mediating role of problem behaviors. *Journal of Marriage and the Family*, 62, str. 508- 519.

Žegarac, N. (2004) *Deca koja čekaju*. Beograd: Save the children UK – beogradska kancelarija i Centar za prava deteta.

Weeks, R., Widom, C.S. (1998) *Early childhood victimization among incarcerated adult male felons: research preview*. Washington DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, str. 1-2.

Widom, C. S. (1989) Does violence beget violence? A critical examination of the literature. *Psychological Bulletin*, 1, str. 3-28.

Widom, C. S. (1995) *Victims of childhood sexual abuse: later criminal consequences*. Washington DC: US Department of Justice, National Institute of Justice, str. 1-8

Widom, C. S. (2001) *An update on the "cycle of violence"*. Washington DC: US Department of Justice, National Institute of Justice, str. 1-8.

LJILJANA STEVKOVIĆ

## **When a victim becomes violent perpetrator – violent victimization in childhood, violent criminal behavior in adulthood**

Numerous international research has identified that direct or indirect exposure to violent victimization in a familial context during childhood is a risk factor for violent criminal behavior of victimized children in adulthood. Studies of violent victimization of children in Serbia are rare, and are mostly directed at determining the prevalence, the main characteristics of or the immediate physical, psychological and behavioral consequences of victimization. Empirical analysis of the criminological consequences of early violent victimization in adulthood are an exception in scientific studies in Serbia. The aim of the paper is to present the results of research into the influence of early violent victimization on violent crime of adult men and women. After the introduction a brief overview of the worldwide research confirming the correlation between the experience of violent victimization and subsequent violent behavior is given. The results of the research conducted by the author will then be discussed. The results illustrate the possibility of predicting violent criminal behavior in adulthood based on indicators of direct and indirect victimization in childhood.

**Key words:** children, adults, violent victimization, victim, family, violent criminal behavior